

ÇOCUKLARIN İNTERNET KULLANIMINA YÖNELİK EBEVEYNLERİN RİSK ALGISI ÜZERİNE BİR İNCELEME

A Research On The Risk Perception Of Parents About Internet Usage Of Children

Neslihan ÖLÇER

*Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Doktora
Öğrencisi
nolcer@hotmail.com*

Özet

Yeni iletişim teknolojileri günümüz insanının yaşam pratiklerini etkilemektedir. Yaşama getirdiği hız, sosyalleşmenin mekândan bağımsızlaşmasına sağladığı katkı ve yeni kullanım boyutları internetin ilgi çekiciliğini arttırmaktadır. Sağladığı kullanım avantajlarına rağmen hem yetişkinler için hem çocuklar için tehditler de içeren internet, pek çok çalışmanın araştırma konusu olmaktadır. Bu çalışma, Kocaeli ili merkezinde yer alan bir özel okulun orta kademe beşinci sınıfına devam eden 10 adet çocuğun velisi ile derinlemesine görüşme yöntemi ile yapılmıştır. Çalışma, çocukların internet kullanım pratiklerini belirlemeyi, ebeveyn gözünden internet ortamının yaratabileceği tehlikeleri tespit etmeyi ve bu tehlikeler karşısında alınabilecek önlemlere ilişkin tespitler yapmayı amaçlamaktadır. Araştırma sonucunda aşırı internet kullanımının çocuklarda şiddete eğilime neden olduğu, özel bilgilerini paylaştıkları, öğrencilerin derslerinin olumsuz etkilendiği ve internet bağımlılığına neden olduğu gibi riskler tespit edilmiştir. Ebeveynlerin çocukların internet ortamında karşılaştığı risklere karşı kural koyma, bilgi verme ve yasaklama gibi önlemler aldığı görülmektedir. Buna karşın koruma amaçlı yazılımlar gibi teknik donanımlar konusunda bilgi ve uygulama eksiklikleri bulunduğu dikkati çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnternet kullanımı, dijital medya ve çocuk, ebeveyn, internet güvenliği

Abstract

New communication technologies affect the life practices of today's people. The speed it brings to life, the contribution it makes to socialization free from space and the new usage dimensions increase the attractiveness of the internet. The internet, which includes threats for both adults and children despite the advantages of its use, is the subject of research for many studies. This study was conducted with in-depth interview method with the parents of 10 children attending the middle level fifth class of a private school located in the center of Kocaeli. The study aims to identify internet usage practices of children and make determinations regarding the measures to be taken against the dangers which may be caused by internet media in the view of parents. As a result of the research, it was identified that excessive internet usage caused tendency towards violence for children and internet addiction, they shared their private things with others and their lessons were negatively affected. It is seen that parents take measures such as making rules, giving information and prohibiting the risks that children may face in the internet. On the other hand, it is noteworthy that parents have lack of knowledge and application methods about technical equipments such as protection software.

Keywords: Internet usage, dijital media and child, parent, internet security

GİRİŞ

İletişim teknolojilerinin gelişimine paralel olarak bilgisayar, internet ve sosyal paylaşım sitelerinin kullanımı giderek artmaktadır. İnternet ortamı enformasyona ulaşmak, paylaşımda bulunmak, eğlenmek, kendini geliştirmek gibi hayatı kolaylaştıran ve güzelleştiren pek çok olumlu yanına karşın birtakım tehditleri de barındırmaktadır. Özellikle bu ortamı neredeyse doğdukları andan itibaren kullanmaya başlayan çocuklar için önemli risklerle karşılaşma olasılığı artmaktadır.

İnternet ve sosyal ağlar; bilgi ve belgelere ulaşım, haber alma, zaman ve mekân boyutunu ortadan kaldıran yapısıyla iletişime kazandırdığı hız ve sosyalleşme aracı olarak giderek yaşantımızın odak noktasına yerleşmektedir. Bu durum çocuklar açısından eğitimde, oyunda, eğlencede kullanılan ve çoğu zaman gerçek hayattaki eylemlerin yerine geçebilen özellikler taşımaktadır. Yetişkin bireyler açısından her gün yeni kullanım biçimlerinin belirlendiği sanal ortam, çocuklar açısından ilgi çekici olduğu kadar tehlikeler de barındırmaktadır. Bu noktada yetişkinler, çocuklara yönelik internet kullanımına ilişkin birtakım kurallar belirlemek ve önlemler almak durumundadır.

Bu çalışma ebeveyn gözünden internet ortamının yaratabileceği tehlikeler ve bu tehlikeler karşısında alınabilecek önlemlere ilişkin tespitler yapmayı amaçlamaktadır. Çalışma, özellikle internet ortamındaki tehlikelerden zarar görebilme potansiyeli yüksek olan çocuklara yönelik internet ortamının güvenli kullanımına ilişkin tespitler yapması ve öneriler getirmesi yanında ebeveynlerin çocukları internet ortamından korumaya yönelik tedbirler konusundaki bilgisizlik ve yetersizliklerini göstermesi açısından da önem taşımaktadır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

1.1. İnternet ve Sosyal Ağlar

İnternet dünya çapında milyonlarca bilgisayarı birbirine bağlayan bir ağ olarak kavramsallaştırılmaktadır. Özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısından sonra gerek dünyada gerekse ülkemizde kullanımı yaygınlaşarak, etkileşimsellik özelliği ile edilgen durumda olan bireyleri etken konuma taşıyan, kendi düşüncelerini paylaşma imkânı veren bir boyuta ulaşmıştır. İnternet kullanıcıları karşılıklı ileti alışverişinde bulunarak, her türlü bilgiye hızlı bir şekilde ulaşabilmekte, pek çok işini bu ortamda halledebilmekte, alışveriş yapabilmekte (Balci ve Ayhan, 2007: 174) hatta eğitim materyalleri üzerinden eğitim görebilmektedir.

Gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri içinde internet uygulama ve etki alanını genişleterek bireysel yaşamdan devlet kurumlarına ve iş dünyasına kadar her alandaki geleneksel unsurları değişime uğratmaktadır. Kişiler arasındaki uzaklık, yaş, kültür vb. unsurlara ilişkin farklılıkları ortadan kaldırarak sanal topluluklar oluşturmakta ve bunlar arasındaki sosyalleşmenin gelişimine ortam yaratmaktadır. Sağladığı olanaklar ile birey yaşamının vazgeçilmez haline gelen ve yeni kamusal alan olarak kabul edilen sanal ortam, yeni ilişki biçimlerinin oluşmasına da yol açmaktadır. Enformasyon toplumunun yeni alternatif kamusal alanında kurulan sanal topluluk ilişkileri büyüyerek sanal ağları oluşturmaktadır (Sayimer, 2012: 259-260).

Boyd ve Ellison sosyal paylaşım ağlarını; bireylerin sınırlı sistem içinde kamusal ya da yarı kamusal profil oluşturabildikleri, bağlantılı oldukları kişilerden bir kullanıcı listesi yaratarak onların bağlantı listeleriyle geçiş yapabildikleri web tabanlı hizmetler olarak tanımlamaktadır (Boyd ve Ellison, 2008: 211).

Sosyal ağların yaygın popülaritesi, her türlü iletişimin bu ağlar üzerinden gerçekleşmesi yeni bir sosyalleşme sürecine işaret etmektedir. İletişimin yeni teknolojilerle kazandığı boyut bireylerin ilişkilerini, iletişim biçimlerini, sosyalleşme süreçlerini ve tüm bunların ötesinde yaşam biçimlerini büyük ölçüde değiştirmiştir (Karagülle ve Çaycı, 2014: 1). İnternet ve sosyal ağlarla çok erken dönemde tanışan çocuklar için oyun, eğitim, arkadaş ve sosyalleşme gibi kavramlar bu ortamın belirleyicileri üzerinden şekillendirilmektedir. Küçük yaşlardan itibaren internet ile tanışan çocuk, internet ve sosyal ağlara girebilme olanaklarının artmasıyla (mobil cihazlar gibi) zamanının önemli bir kısmını bu ortamlarda geçirmektedir.

Günümüzde dünyada ve Türkiye’de bilinirlik ve üye sayısı bakımından en yaygın sosyal ağ Facebook’tur. Bunun yanı sıra Twitter, LinkedIn, Myspace vb. sosyal ağların kullanım sıklığı da oldukça yüksektir. Sosyal ağ siteleri günümüz toplumlarında sosyalleşmenin önemli bir aracı haline gelmekte ve farklı kimliklerin inşa edildiği, etkileşimsellik boyutunun yüz yüze iletişimden sanal dünyada deneyimlendiği, toplumsal ilişkilerin yeniden yapılandırıldığı bir ortam oluşturmaktadır (Dağtaş ve Yıldırım, 2015: 154).

1.2. Çevrimiçi Ortamdaki Çocuk ve Ebeveynin Konumu

Günümüzde yeni iletişim teknolojilerinin gelişimine paralel olarak bilgisayar ve internet kullanımı giderek artmaktadır. Bilgisayar ve internet dünyası yetişkinler için olduğu kadar çocuk ve gençlerin de ilgisini çekmekte eğlence, eğitim ve hayatı kolaylaştıran uygulamalar ile günlük yaşamın önemli bir bölümünde yer almaktadır. Bununla birlikte kullanım oranları gün geçtikçe artan sosyal ağlar üzerinde sosyalleşme, buradaki paylaşımlarla beğenilme ve onaylanma isteği, sosyal medya üzerinden haber ve önemli olayların takibi ve aynı zamanda internet mecralarının getirdiği yeni tüketim kalıpları internetin yaşantımızdaki yerini giderek sağlamlaştırmaktadır.

Ülkemizde bilgisayar ve internetin kullanım oranlarına ilişkin TÜİK tarafından 2018 yılında yapılan hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırmasına göre 16-74 yaş grubundaki bireylerde sırasıyla %59,6 ve %72,9 olarak belirlenmiştir. Bu oran 2017 verilerinde %56,6 ve %66,8’dir. Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarına göre 2018 yılı Nisan ayında hanelerin %83,8’i evden internete erişim olanağına sahip olmuştur (www.guvenliweb.org.tr).

2013 yılı Nisan ayında gerçekleştirilen hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırmasının kapsamı ilk defa 06-15 yaş grubu çocukları da içerecek şekilde genişletilerek 06-10 ve 11-15 yaş grubu ayrımında bilgisayar, internet ve cep telefonu kullanımı, kullanım sıklığı ve kullanım amaçları yanında medya ile ilişkileri de irdelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre 06-15 yaş grubundaki internet kullanan çocukların internet kullanmaya başlama yaşı ortalama 9’dur. İnternet kullanan çocukların internet kullanmaya ortalama başlama yaşı 06-10 yaş grubunda 6, 11-15 yaş grubunda ise 10’dur. 06-15 yaş grubundaki çocukların %24,4’ü kendi kullanımına ait bilgisayara sahip iken, %13,1’i cep telefonuna ve %2,9’u oyun konsoluna sahiptir. Haftalık ortalama internet kullanım süreleri dikkate alındığında, 06-15 yaş grubundaki internet kullanan çocukların %38,2’si interneti iki saate kadar, %47,4’ü üç ile on saat arasında, %11,8’i on bir ile yirmi dört saat arasında %2,6’sı ise yirmi dört saatin üzerinde kullanmıştır. İnternetin en çok kullanım nedeni olarak ödev ilk sırada gelirken, bunu oyun oynama, bilgi arama ve sosyal medya faaliyetleri izlemektedir (<http://www.tuik.gov.tr>).

Popüler kültür kalıpları içinde bireyler toplumun çoğunluğunun benimsemediği davranışları benimseyerek toplumsal yapı içinde yer edinmeye çalışırlar. Sosyal paylaşım ağları içinde yer alıp yeni teknolojiyi kullanmak, popüler ürünlere ulaşmak ve tartışmalara katılmak özellikle gençler açısından önemi yadsınamayacak bir gereklilik oluşturmaktadır.

Castells'in Ağ Toplumunun Yükselişi kitabında irdelediği, doğduğu andan itibaren teknolojik ürünler ve internet ile tanışan bir nesil olarak ifade edilen dijital yerliler, internette sosyal ağları yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Sosyal ağlarda yer alma, çevrimiçi haber kaynaklarını okuma, oyun, müzik, film indirme, ürün ve hizmetlere ilişkin bilgi edinme internet üzerindeki en yoğun etkinliklerdir (Dağtaş ve Yıldırım, 2015: 150).

İnternet geniş kapsamlı web siteleriyle 8-12 yaş çocukları tarafından tercih edilen popüler bir medyadır. Daha çok ziyaret edilen popüler web siteleri çocuğun yaş ve cinsiyetine göre farklılık göstermektedir. Video klip ve film web siteleri, YouTube ve sosyal ağ siteleri, özellikle de Facebook 8-12 yaş grubu çocuklar tarafından en çok tercih edilenler arasındadır. Blackwell vd.'nin yaptığı araştırma sosyal ağ sitelerinden özellikle de Facebook'ta ailelerin izniyle yaşı tutmayan pek çok çocuğun sahte yaş ve profille hesap açtıklarını göstermektedir. Ergenlik öncesi döneme denk gelen bu orta çocukluk olarak adlandırılan dönemde meydana gelen bilişsel ve duygusal gelişim, çevrimiçi sosyal etkileşimler ile olumsuz durumlar ve yanlış kararlara yol açabilir.

Çalışma, öğretmen ve velilerin çevrimiçi ortamda ne yaptıklarının farkında olmak ve erken dönemde medya okuryazarlığını ve güvenli çevrimiçi alışkanlıkları kazandırmak gerektiğine vurgu yapmaktadır (Blackwell vd., 2014: 12-14).

"Türkiye ve Avrupa'daki Çocukların İnternet Alışkanlıkları ve Güvenli İnternet Kullanımı" başlıklı çalışma Avrupa Çevrimiçi Çocuklar projesine dâhil olan Türkiye ve 23 Avrupa ülkesinin bulgularını inceleyerek, çocukların ve ebeveynlerinin internet kullanımları, çocukların internetteki faaliyetleri, karşılaştıkları riskler ve ebeveynlerin çocuklarının internet yaşantıları ile ilgili farkındalıklarını ele almaktadır. 9-16 yaş aralığında internet kullanan toplamda 23.000 ve Türkiye'den 1018 çocuğun katılımıyla gerçekleştirilen görüşmelerden ele edilen veriler çocukların önemli bir bölümü için internet kullanım becerisinin yeterli olmadığı ve çevrimiçi risklere açık olduğunu göstermektedir. Ebeveynlerin internet kullanımında çocuklara yönelik riskleri önleme konusunda da yetersiz oldukları belirtilmektedir (Kaşıkçı vd., 2014: 230).

Çalışma sonuçları internet kullanımının Türkiye'de Avrupa ortalamasının çok altında olduğunu göstermekle birlikte internetin yaşamın önemli bir kısmını teşkil ettiğini vurgulamaktadır. İnternetin yaygın kullanım amacı da sırasıyla eğitim, oyun ve sohbet olarak belirlenmektedir (Kaşıkçı vd., 2014: 240).

“Türkiye’deki Ebeveynlerin Çocuklarının İnternet ve Sosyal Paylaşım Siteleri Kullanımına Yönelik Bilgi Seviyeleri ve Algıları”nın belirlenmesine yönelik çalışma da benzer yönde sonuçlar göstermektedir. Çocukların internet ve sosyal paylaşım sitelerini kullanımına yönelik bilgilendirilmeleri gerektiği, bu konuda yönlendirici olabilecek ebeveynlerin yeterli bilgi ve farkındalığa sahip olmadıkları görülmüştür. Anket bulguları, ebeveynlerin %39’unun çocuklarının bilgisayar ve internet kullarımlarını yönlendirme sürecini kolay bulduklarını gösterirken, %38’inin çocuklarını sanal zorbalık ile ilgili bilgilendirmediğini ve %53’ünün aile koruma şifresi kullanmadığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların %35’i sosyal paylaşım sitelerinde güvenlik ayarlarının nasıl uygulanacağını bilmediği ve %23’ü de güvenlik ayarlarından haberdar olmadıklarını belirterek ebeveynlerin konuyla ilgili yetersizliklerini dile getirmektedir (Tokel vd., 2013: 233).

Yapılan çalışmalarda dikkat çeken ortak nokta internet ve sosyal ağ kullanımının yaygınlığına karşın, ebeveynlerin tehlikelere açık ortama ilişkin bilgisizlikleri ve koruma önlemlerinin yetersizliğidir.

Çocuklar İçin Güvenli İnternet: Güvenli İnternet Hizmeti ve Ebeveyn Görüşleri Üzerine Bir Araştırma başlıklı diğer bir çalışma da Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu tarafından güvenli internet (internet filtresi) hizmetine yönelik ebeveyn algılarını ölçme amaçlıdır. Çalışmada ortaya çıkan temel sonuç ebeveynlerin birçoğunun bu hizmetten haberdar olmadığı ve haberdar olanların da bu hizmetten yararlanma konusunda istekli olmadığını göstermektedir (Demirel vd., 2012: 66).

1.3. İnternette Çocuklara Yönelik Tehditler

İnternet ve sosyal ağların her geçen gün çeşitlenmesi ve popülerleşmesi gerek yetişkin gerekse çocuklar açısından kullanım alanlarının artmasına neden olmaktadır. Kullanım çeşitliliğine bağlı olarak yeni özelliklerin öğrenilmesi gerekirken, kullanım artışı ile de farklı deneyimlerin yaşanması sağlanmaktadır. Bu durum aynı zamanda riskler de içermektedir.

Sosyal ağlarda güvenlik açıkları bu ortamın doğasından kaynaklanmaktadır. Mahremiyet ilkelerine uyulmaması, ortamın kontrol ve yönetiminin nasıl yapılacağına kullanıcılar tarafından bilinmemesi, kullanıcıların ortamın tehlikelerine yönelik bilgisizliklerinden kişisel bilgilerini bu ortamda rahatlıkla paylaşıp kendilerini açık bir hedef haline getirmeleri sosyal ağların en önemli güvenlik sorunlarını oluşturmaktadır (Yavanoğlu vd., 2012: 23).

Çocuk ve gençlerin internet kullanımında karşılaşılabileceği sorunlar teknik zararlar (virüs bulaşması, casus yazılımların bilgisayara girmesi ve bazı dosyaların kaybedilmesi vb), fiziksel sosyal ve psikolojik sorunlar (şiddet içerikli oyunlar, çocukların arkadaşlarıyla sosyalleşmeleri yerine bilgisayar başında vakit geçirmeleri), hayati zararlar (zararlı içeriklere erişim, kötü niyetli kişilerle temas, istismar ve pedofili) olarak sayılabilmektedir. İnternet ortamında çocuklar ve gençlere yönelik olarak bulunan tehlike ve tehditler ise şu başlıklar altında toplanabilir (Canbek ve Sağıroğlu, 2007: 35):

- Pornografik öge, öfke, düşmanlık ve şiddet içeren internet iletilerine maruz kalma
- Çevrimiçi ortamlarda, kendilerini veya ailelerini tehlikeye atacak adres, kredi kart numarası, evde o anda bulunup bulunmama ya da kaç kişinin bulunduğuna yönelik üçüncü şahıslara bilgi paylaşımında bulunma
- İnternet üzerinden ebeveynlerin kredi kartı ile alışveriş yapma
- Kendisinden yaşça büyük, kötü niyetli kişiler ve suç örgütleriyle haberleşme vb.

Kaşıkçı vd.'nin 2014 yılında yaptığı "Türkiye ve Avrupa'daki Çocukların İnternet Alışkanlıkları ve Güvenli İnternet Kullanımı" araştırmasında çocukların internet üzerinde maruz kaldığı riskler tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Çocukların İnternet Üzerinde Maruz Kaldığı Risklerin Oranı

Çocukların İnternet Üzerinde Maruz Kaldığı Risklerin Oranları Riskler	Türkiye (%)	Avrupa (%)
Aşırı İnternet kullanımı	24,9	32,1
Cinsel içerikli fotoğraf görme	11,0	15,5
Cinsel içerikli fotoğraftan rahatsızlık duyma	48,2	27,1
Siber zorbalığa maruz kalma	3,2	5,6
Cinsel içerikli mesaj alma	11,5	13,8
Cinsel içerikli mesaj gönderme	3,7	2,9
Alınan cinsel içerikli mesajdan rahatsızlık duyma	38,5	21,1
İnternet üzerinden yeni kişilerle tanışma	15,9	31,9
Sadece İnternet üzerinden tanışılan kişi ile yüz yüze görüşme	1,8	9,0

İnternetin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinden biri de kullanım sıklığı ve becerilerinin artışına bağlı olarak oluşan internet bağımlılığıdır. Ayas ve Horzum'un ilköğretim öğrencilerinin internet bağımlılığına ilişkin araştırmasında internet kullanımının gençler arasında yaygınlaşmasının önemli nedenlerinden biri de anne babaların ihmalkâr bir tutum takınarak, çocuklarına gerekli ilgiyi göstermemeleri, duygusal anlamda ortaya çıkan boşluğun internet kullanımı ile doldurulmasıdır. Bu tür tavır takınan ailelerin çocuklarında internet bağımlılığı eğilimi artabilmektedir. İnternette harcanan zamanın kontrol edilmemesi ve bu zamanın uzaması, sınıf derecesinin ve internet kullanma becerisinin artışı ile ilişkili olarak internet bağımlılığını kuvvetlendirmektedir (Ayas ve Horzum, 2013: 53).

Dijital ortamda oynanan oyunlara ilişkin iki yaklaşım bulunmaktadır. İlki, çocuk ve gençlerin zihinsel gelişimine sağladığı olumlu katkı üzerinde dururken, ikincisi kontrol altına alınamayan oyun oynama isteğinin sosyal yaşama yönelik olumsuz etkisi ve bağımlılık yapma tehlikesidir.

"Bilgisayar Oyunları ve Bağımlılık: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması" sonuçları her beş üniversite öğrencisinden birinin oyun bağımlılığı riski taşıdığını göstermektedir. Özellikle şiddet içerikli oyunlar başta olmak üzere, kimi oyunlar çocuklar ve gençler üzerinde birtakım kişilik bozukluklarına neden olmakta ve iletişim sorunları oluşturmaktadır. Bu oyunlarla değersizlik hissi oluşturulmakta, kişisel bilgileri alınarak siber zorbalık ile tehdit ve şantajla maruz kalabilmektedirler.

Ayrıca bu oyunlar; olumlu sosyal davranışlarda azalma, düşük yaşam doyumuna, düşmanca duygular oluşturma, şiddete karşı duyarsızlık, dikkat sorunu, depresyon, saldırganlık, anksiyete, şiddet eğilimi ve yalnızlık gibi zararlı etkiler yapabilmektedir (www.guvenliweb.org.tr).

Çevrimiçi riskler arasında yer alan siber zorbalık Baştürk Akca, Sayımer ve Ergül'ün TÜBİTAK projesinin bir parçası olarak Ankara'daki ortaokulların 7. ve 8. sınıflarında eğitim gören toplam 200 öğrenci ile gerçekleştirilen anket çalışmasının bulgularının paylaşıldığı, "Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımları ve Siber Zorbalık Deneyimleri: Ankara Örneği" (2015) çalışmasında ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Öğrencilerin %9,5'i sadece siber mağdur, %7'si sadece siber zorba ve %7,5'i siber mağdur/zorba olmak üzere, toplamda tüm örneklemin %24'ünün bir şekilde siber zorbalık/mağduriyet durumuna dâhil olduğu ortaya konmuştur (Baştürk Akca vd., 2015: 71).

Bir başka çevrimiçi risk alanı da pornografik içeriklere ulaşımıdır. Özellikle sosyal ağ sitelerine erken yaşlarda katılım bu riskleri büyük ölçüde arttırmaktadır. Dünyanın önde gelen internet ve içerik güvenliği firmalarından Bitdefender'in dünya genelinde 19 bin ebeveyn üzerinde yaptığı araştırmada, çocukların internet üzerinden porno içeriklere ulaşma yaşı 6, internet üzerinden flört etme yaşı ise 8 olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamında 12 yaşındaki çocukların %25'inden fazlasının bir sosyal ağ hesabı olduğu, 10 yaşındaki çocuklarda ise bu oranın %17 olduğu ortaya konmaktadır (<https://www.ntv.com.tr>).

1.4. Çocukları İnternetin Zararlı Etkilerinden Koruma Önlemleri

Ebeveynlerin çocuklarına yönelik internet kullanımının yeni eğitim fırsatı yarattığına yönelik bakışı zaman içinde değişmektedir. Çocukların interneti ev ödevi ve araştırma dışında arkadaşlarıyla anlık ileti paylaşımı, çevrimiçi oyunlar ve sohbet odalarında yabancılarla konuşmaya yönelik kullanımı ve internetin her ortamda kullanılabilmeye olanak sağlayan yapısı birtakım riskleri de ortaya çıkarmaktadır. Çocuk ve gençlerin internet ortamında ne yaptıklarının denetim altına alınması ebeveynlerin bilgisayar kullanma becerisi ile ilişkilendirilmektedir. Çocuklara yönelik internet kullanımına ilişkin bilinçlendirme ve kontrol büyük ölçüde ebeveynlere düşmektedir (Yalçın, 2006).

İnternet kullanımına bağlı olarak tehdit oluşturabilecek virüslü e-postalar, reklam mesajları, istem dışı reklam siteleri, zararlı yazılımlar, şiddeti normalleştiren oyunlar, ahlak açısından uygun olmayan siteler, yasa dışı örgüt materyalleri, uyuşturucu ve kötü madde kullanımına yönelik mesajlar vb. türden tehlikelerden söz edilebilir. Bu konuda hem ailelerin hem de çocukların bilinçlendirilmesi gerekmektedir. İçerik filtresi, şifreleme, dijital imza ve sertifika kullanımı, güvenlik duvarları, anti virüs uygulamaları ve izleme yazılımları yetişkinlerin çocukları korumada başvurabilecekleri önlemler arasındadır (Kuzu, 2011: 13-14).

Livingstone'un proje yöneticiliğini yaptığı EU Kids Online çalışması raporunda çocukların internet güvenliğine ilişkin tespitler yapılmaktadır. Ailelerin çocukların internet kullanımlarına ilişkin temel tutumları dört maddede toplanmaktadır:

- 1-) Aktif olarak çocuklarıyla oturup konuşmak ve online aktivitelerini paylaşmak.
- 2-) Aktif olarak çocuklarla konuşmak veya güvenlik stratejileri hakkında öğüt vermek.
- 3-) Çocukların internet kullanımlarına ilişkin sınır ve kurallar koymak.
- 4-) Teknik filtreler kullanmak, aile kontrol yazılım araçları veya kişisel izleme stratejileri kullanmak. Bu yaklaşımlar karşılaştırıldığında elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenmektedir:

İlk yöntem çocukların online ortamda daha çok fırsat bularak dijital yeteneklerini arttırmasını sağlamakta ve bu durumda online zarar riskini düşürmektedir. İkinci yöntem online ortamda üzücü bir deneyime sahip olan çocukların daha sonra karşılaştıkları zararları önlemede başvurulan bir yol olmaktadır. Üçüncü yöntem online zarar riskini azaltmaya yönelik kural ve sınırların konmasını içermektedir. Fakat bu durumda çocuklar daha az online fırsat ve dijital beceri kazanmaktadır. Çünkü keşfetmek ve öğrenmek için daha az serbesttirler. Son yöntemde teknik sınırlamalar, yazılımlar, filtreler ile online riskin azalması arasında bir korelasyon olabileceği belirtilmektedir. Fakat bu durum da çocuk yaşı ile ilişkilidir. Daha küçük yaştakilere uygulanan aile filtresi zaten bu yaş grubunun daha az internet kullanımı olduğundan daha az riskte olduğunu göstermektedir. Yaş kontrol edildiğinde risk seviyesi ile aile filtresi arasında istatistiksel bir bağlantı olmadığı görülmektedir (<http://lsedesignunit.com>).

EU Kids Online III (Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Projesi III) kapsamında çocuklar için daha iyi internetin oluşturulması yönündeki çalışmalarda internet kullanımı konusunda uluslararası farklılıklara dikkat çekilmiştir. Türkiye "Düşük Kullanım Biraz Risk" grubunda yer almaktadır. Ailelerin internet kullanımında Avrupa'nın gerisinde olması özellikle kadınların kullanım oranlarının %24 ile Avrupalı kadınlara (%82) göre oldukça düşük olması dikkati çekmektedir. Ebeveynlerin ve özellikle annelerin internet kullanıcısı yapılması, bilinçlendirilmesi ve çocukların koruma amaçlı bilgilendirilmesi gereği ortaya konulmuştur.

EU Kids Online raporuna göre bir sosyal ağa üye olma yaşı 13 iken Türkiye'de 13 yaş altı çocukların yarısından fazlası Facebook kullanmakta ve özel bilgilerini paylaşmakta, %85'i bilgisayar konusunda çok şey bildiklerini iddia etmektedir. Ülkemizde ebeveynler çocuklarına internet ortamından kaynaklanan sorunlara ilişkin daha az yardım edebilmektedirler. Çocuklara yönelik risklerin azaltılması yönünde pek çok kanal üzerinden bilgilendirme yapılması, bilinçli internet kullanımına yönelik ev, okul ve ev dışı ortamlarda destek ve eğitim alabilecekleri bir sistemin geliştirilmesi, bilinçlendirici eğitim ve seminer programlarının düzenlenmesi önerilmektedir (<http://eukidsonline.metu.edu.tr>).

Güvenli internet kullanımına ilişkin yapılan çalışmaların ilk örneklerinden biri, 1992'de Amerika'da yürürlüğe giren Çocukların İnternette Koruma Yasasıdır. Avrupa Birliği de 1999'da güvenli internet programı ile internetin güvenli kullanımının teşviki ve risklere karşı alınacak tedbirlere yönelik ilk çalışmaları başlatmıştır. Proje kapsamında 2004'ten beri kutlanan Güvenli İnternet Günü ülkemizde ilk defa 2010 yılında kutlanmıştır.

Ülkemizde çocuk ve gençlerin internet kullanımına ilişkin karşılaşılabilecekleri olumsuzlukları engellemek için Bilgi Teknolojileri İletişim Kurulunun kararı ile çocuk ve aile profilinin yer aldığı "Güvenli İnternet Hizmeti" uygulamaya koyulmuştur. Çevrimiçi ortamda bilgilerin korunması amacıyla TÜBİTAK tarafından Bilgi Güvenliği ve Bilgimi Koruyorum portalları hizmete açılmış, bilgi güvenliği konusunu ele alan yazılar ile bilinçlendirme amaçlanmıştır.

İnternetin güvenli kullanımına özgü yayın yapan ilk internet sitesi Güvenli Web (www.guvenliweb.org.tr) ve çocuklar için de Güvenli Çocuk (www.guvenlicocuk.org.tr) web portalları açılmıştır (Çubukcu ve Bayzan, 2013: 164-165).

Çocukların cinsel istismarına sebep olan internet yayınlarının kontrol edilebilmesi amacıyla yurt içi ve yurt dışından kanun uygulayıcı birimlerle sürekli irtibat oluşturulmaktadır. Bu işbirliği çalışmaları ile Türkiye, "Uluslararası İnternet Bilgi İhbar Merkezleri Birliği"ne (INHOPE) üye olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı'nın onayı ile ilkökul öğrencileri ve öğretmenlerine dağıtılacak "Güvenli İnternet Kullanımı İçin Tavsiyeler" adlı rehber kitapçık bastırılmıştır. İnternetin güvenli kullanımı konusunda ilköğretim ve liselere yönelik seminerler düzenlenerek, "Ailelerin İnternet Algıları ve Eğilimleri" ile "Çocukların Sosyal Paylaşım Sitelerini Kullanma Alışkanlıkları"na yönelik araştırmalar yapılmıştır (Bayzan ve Özbilen, 2011: 528-529).

Çocukların web sitelerini güvenli kullanımlarını sağlayabilmek ebeveynler açısından birtakım önlemler almayı gerektirmektedir. Çocuklar internette karşılaştıkları olaylara ilişkin bilgi vermeli, internet kullanımlarına ilişkin belirlenen kurallara uymalıdır. Kullanılan sitenin yaş sınırına uygunluğu ve özelliklerine dikkat edilmeli, çocukların açık ad soyad ya da dikkat çekici bir rumuz yerine ilk ad ya da dikkat çekmeyen bir rumuz kullanımı önerilmelidir. Çocuklar yalnızca çevrimiçi iletişim kurmuş oldukları kimseyle yüz yüze tanışmamaları ve yalnızca yüz yüze tanıştıkları kimselerle iletişim kurmaları yolunda teşvik edilerek profilinde tanınmasına neden olabilecek bilgilere dikkat edilmelidir.

Duygusal anlamda paylaşımda bulunmak çocukları kötü niyetli kişilere karşı savunmasız bırakabilir. Paylaşılan iletilerin anlamı kadar fotoğrafların da kişisel bilgileri açığa çıkaracak nitelikte olmaması gerekmektedir. Siber zorbalık konusunda çocuklar uyarılarak gerekirse sayfanın kaldırılması sağlanmalıdır (<https://www.microsoft.com>).

2. ARAŞTIRMA

2.1. Araştırmanın Amacı

Teknolojinin ilerlemesi ile internet ve sosyal ağlar, gerek çocuk gerekse yetişkinler açısından günlük yaşamın pek çok alanında kullanım ve etkisini arttırmıştır. Hayatı kolaylaştıran yönü yanında özellikle çocuklar açısından barındırdığı tehditler bu mecranın kullanımında bilinçli olmayı gerektirmektedir. Çalışma, çocukların internet kullanım pratiklerini belirlemeyi, ebeveyn gözünden internet ortamının yaratabileceği tehlikeleri tespit etmeyi ve bu tehlikeler karşısında alınabilecek önlemlere ilişkin tespitler yapmayı amaçlamaktadır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, orta kademe beşinci sınıf öğrencilerinin internet kullanımlarında ebeveynlerinin algı ve tutumlarını ölçmeye yönelik niteliksel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 39).

Çalışmanın veri toplama tekniği derinlemesine görüşme olarak belirlenmiştir. Araştırmacı görüşme yoluyla deneyim, tutum, düşünce, niyet, yorum, zihinsel algı ve tepkiler gibi gözlenemeyen durumlara ilişkin veriler elde eder. Bu yöntemin doğru uygulanması araştırmacının karşı tarafın rahat, dürüst bir şekilde tepki vermesini sağlaması ile olanaklıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 120). Bu amaçla Kocaeli merkezinde yer alan bilgisayar sahipliği ve internete ulaşım kolaylığı açısından avantajlı olacağı öngörülen bir özel okulun orta kademe beşinci sınıfına devam etmekte olan 10 öğrencisinin ebeveynleri ile derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Ebeveynlere üç kategoride ele alınan açık uçlu sorular yöneltilmiş ve verilen cevaplar kayıt altına alınmıştır. Çalışma derinlemesine görüşme yöntemiyle yapıldığından örneklem 10 öğrenci velisi ile sınırlı tutulmuştur. Bu kategorilerin ilki ebeveynlerin çocuklarının bilgisayar ve internet kullanım alışkanlıklarına yönelik bilgileri, ikincisi ebeveyn gözünden çocukların internet ortamında karşılaşılabileceği riskleri, üçüncüsü de ebeveynlerin kendilerince belirlemiş oldukları internet risklerine karşı çocuklarına yönelik aldıkları önlemleri içermektedir. Görüşmecilere ilişkin bilgiler ve görüşlerine yer verilirken görüşme yapılan kişilere G1-G10 biçiminde kodlama yapılmıştır. Çalışmadan elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir.

2.3. Araştırmanın Evren, Örneklem ve Sınırlılıkları

Araştırmanın evrenini Kocaeli'nin merkezinde bulunan özel okulların orta kademe beşinci sınıfında okuyan öğrencilerin ebeveynleri oluşturmaktadır. Çalışmada örneklem ise amaçlı örneklem olarak belirlenmiş, Kocaeli merkezinde yer alan bir özel okulun 10 adet beşinci sınıf öğrencinin velisi ile görüşme yapılmıştır. Beşinci sınıf öğrencilerinin seçilme nedeni orta kademe ilk sınıf olarak (yaş 10-11) ergen öncesi dönemi temsil etmeleri ve internet etkilerine yönelik korumaya ihtiyaç duyulacak bir grubu temsil etmeleridir. Çalışmanın Kocaeli merkezde yer alan bir özel okulun velileriyle yapılması temel sınırlılığıdır. Buradan elde edilen veriler genelleştirilememekle birlikte Türkiye ve yurtdışında yapılan çalışma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

2.4. Çalışmanın Bulguları

Ülkemizde yeni doğan çocukların önemli bir bölümü doğdukları andan itibaren bilgisayar ve hatta internetin var olduğu bir ortamla karşılaşmaktadır. Bilgisayar ve internet kullanımı başlama yaşı TÜİK araştırma sonuçlarına göre 06-15 yaş grubunda ortalama 9 olarak belirlenmiştir. Henüz yetişkinler için bile pek çok tehlikeyi barındırmakta olan bu ortam çocuklar için de farkında olmadıkları pek çok riski içermektedir. Bu risklere karşı çocukları koruma sorumluluğu olan ebeveynlerin bu yöndeki tutum ve davranışlarına yönelik bir tespit için amaçlandığı çalışma üç kategoride değerlendirilmiştir. Bu kategoriler ebeveynlerin çocuklarının bilgisayar ve internet kullanım alışkanlıklarına yönelik bilgiler, ebeveyn gözünden çocukların internet ortamında karşılaşılabileceği riskler ve ebeveynlerin kendilerince belirlemiş oldukları internet risklerine karşı çocuklarına yönelik aldıkları önlemlerdir. Araştırmaya katılan 10 görüşmecinin dördü doktora ve üstü, dördü üniversite, biri yüksekokul, biri de lise olmak üzere eğitim durumları belirlenmiştir. 39-47 arasındadır.

2.4.1. Ebeveynlerin Çocuklarının Bilgisayar ve İnternet Kullanım Alışkanlıklarına Yönelik Bilgileri

Bu başlık altında görüşmecilere yönelik 6 adet soru yöneltilmiştir. Bu sorular:

- Evinizde bilgisayar ve internet var mı?
- Çocuklar evde hangi araçlar ile internete giriyorlar?
- Çocukların bir günde internette geçirdikleri ortalama zaman nedir?
- İnternete nerede giriyorlar?
- İnterneti hangi amaçlarla kullanıyorlar?
- Kendilerine ait bir sosyal paylaşım sitesi üyelikleri var mı?

Çalışma kapsamında görüşme yapılan ebeveynlerin hepsi bilgisayar ve internetin çocuğun doğduğu andan itibaren evlerinde var olduğunu bildirmişlerdir. Çocukların internete ev ortamında büyük çoğunlukla kendilerine ait bir araç ile (masaüstü bilgisayar, laptop, tablet vb.) girdikleri aileleri tarafından ifade edilmiştir. Çocuğun kendine ait bir bilgisayarı ya da tabletinin var olduğu görülmektedir. Bu soruda G-5 "Kendinin de bilgisayarı var. Ev bilgisayarından, tablettten, telefondan da giriyor. Yeter ki internete girebileceği bir kanal bulsun. Kime ait olursa olsun kullanabiliyor." şeklinde bir anlatımla çocuğun internete girme konusundaki isteğini ifade etmektedir.

İnternete kalma süresine ilişkin açıklamasında da bu isteğine paralel olarak; "Bırakırsam, kontrol etmezsem neredeyse akşama kadar internette kalabilir. Müdahale ediyorum o anlamda. Ya baba müdahil ya da ben müdahil. İki saati geçirmiyoruz. Hemen elinden alırsak. Hatta bazen biz de diyeteye giriyoruz. Televizyon kapanır, biz de odalardan çıkıp salonda buluşuyoruz. Bu akşam kitap zamanı diye belirliyoruz." biçiminde bir açıklama yapmaktadır. Bu açıklamada da dikkat çeken nokta çocuğun internette geçireceği zaman konusundaki yoğun isteği ve kendi sınırını belirleme konusundaki eksikliğidir. Anne ya da babanın zamanla ilgili uyarı yapması ve sınır koymasına yönelik bir ihtiyaç aslında hemen hemen tüm görüşmeciler tarafından dile getirilmektedir. Bu sınır 0-2 saat arasında değişmekte ve hafta sonu biraz daha artabilmektedir.

G-6 ise diğerlerinden farklı olarak çocuğun günde sadece 15-20 dakika internete girdiğini belirtmekle birlikte ev dışındaki internet kullanımına ilişkin açıklamasında "Hemen gittiğimiz yerde wi-fi alıyorlar. Onu almalarının sebebi de bize rahat versinler de oturalım konuşalım diye. Biraz da biz sevk ediyoruz." şeklindedir. Evdeki sınırlı kullanıma karşın dışarıdaki sınırsızlık çocuk açısından önemli bir çelişkiyi barındırmaktadır.

G-5 kodlu görüşmecinin açıklamasında diğer ilgi çeken nokta aslında dile getirilmeyen fakat günümüz ailesinde var olan temel bir soruna dikkat çekmektedir. Hepimiz odalarımızdan çıkıp salonda buluşuyoruz derken aslında aile bireylerinin ev içinde kendilerine ait bir dünyada yaşadıklarını, iletişim eksikliğini ve aile bireylerinin bir araya gelebilmek için bir kural koymaya çalıştıkları görülmektedir. Bu noktada ebeveynlerin çocukla paylaşımlarının azlığının çocuğu internet üzerinden sosyalleşmeye yöneltebileceği, bilgisayar ve internet kullanımını arttırabileceğine dair bir çıkarım yapılabilmektedir.

Görüşmecilere yönelik sorulan çocuğun internet kullanımında seçtiği yer konusunda gelen cevaplardan sekiz tanesi çocuğun kendi odasında internete girdiğini göstermektedir. Bununla birlikte katılımcılar çocuğun yanlarında da internete girebileceğini belirtmektedir. Tümünde ortak nokta bilgisayar kullanımının evde yapılması, cep telefonlarının olmaması ve internet kafe gibi ortamların internete girmek için kullanılabilecek alternatif bir alan olarak kullanılmamasıdır.

TÜİK verilerine göre internetin en sık kullanım nedeni olarak ödev ilk sırada gelirken, oyun oynama, bilgi arama ve sosyal medya faaliyetleri diğer kullanım amaçları olarak belirtilmektedir. Bu çalışma açısından elde edilen sonuçlar farklılık göstermekle birlikte internet kullanım amaçlarına yönelik sorulara verilen en yüksek oran internetin çocuklar tarafından en öncelikli kullanım amacını oyun olarak belirlemektedir.

Cevapların ikinci sıralamasında ise eğitim ve ödev yer almaktadır. Özellikle bugün eğitim sisteminde internet ortamında yer alan bazı eğitim adresleri ile anlaşılan okullar bu ortamlarda çocuklara ödevler verip kullanımı arttırmaktadır. Video ve müzik konusunda kullanım üçüncü sırada yer almaktadır.

Çocuğunun internet kullanımında önceliğin eğitim ve eğlence olduğuna dikkat çeken G2 "Eğitim ve İngilizce dil eğitimi için öğretmenlerin verdiği adresler var. Ders anlatımlarının olduğu sitelerden ders anlatımları dinliyorlar. Komik videolar da izliyorlar. Onların izlediği siteler var deneyler yapıp onları komik komik anlatıyor. Müzik ve klipleri ilk orada takip ediyorlar. Oyun da var ama azaldı. Oyunlar eğitimin içinde kaldı. İngilizce dil öğreten oyunu internetten satın aldık. Dünyanın bildiği, birçok farklı ülkeden çocukların oynadığı İngilizce oynayarak öğreten siteler var. Asıl amaç eğitim. Boşu boşuna vakit geçirmesin diye içine yazışma, konuşma, telaffuz eklenmiş. Birçok ülkeden öyle çok çocuk var ki oyunu satın alarak giren belli ki eğitim için yönlendirilmiş." diyerek aslında internetin çocuklar için çok faydalı olabilecek yönü olan eğitim alanına vurgu yapmaktadır.

Çocukların bir sosyal paylaşım siteliğine üye olma durumuna ilişkin yöneltilen soruda görüşmecilerden yedi tanesi çocuklarının sadece Facebook üyeliği olduğunu ve şifresinin de kendilerinde bulunduğunu belirtmişlerdir. Diğer üç tanesinin bir sosyal paylaşım hesabı bulunmamasıyla birlikte bunu "yasak" olarak nitelendirmişlerdir. Burada dikkat çeken nokta Facebook üyeliği için 13 yaş sınırı olmakla birlikte görüşmecilerin çocukları 10-11 yaş aralığındadır. Bir Facebook hesabı açabilmeleri için yanlış bilgilerle hesap açılmış ve ebeveynler de bu sosyal ağın kullanımına izin vermiştir. Bu konudaki açıklamalarında da hesabın şifresinin kendilerinde olduğunu ve denetim yapabildiklerini ifade etmişlerdir.

2.4.2. Ebeveyn Gözünden Çocukların İnternet Ortamında Karşılaşılabilecekleri Riskler

Bu başlık altında ebeveynlere yönelik temel olarak iki soru yöneltilmiştir. Bunlar;

- Çocukların internet ortamında karşılaştığı olumsuz durumlar nelerdir?
- Çocuk kendi başına mı yoksa aile üyelerinden birinin gözetiminde mi interneti kullanmaktadır? sorularıdır.

Tablo 1’de belirtilen risklerin dışında aileler çocuklarına yönelik farklı risk başlıkları da eklemektedirler. Bunlar, internet ortamında kendilerine ya da ailelerine yönelik özel bilgilerin paylaşılması, derslerin olumsuz etkilenmesi, başkalarına ait ve onlardan habersiz olarak bilgi, resim, video paylaşımının getirebileceği zararlar olarak sıralanabilir. İnternet teknolojisinin gelişimi ve yeni kullanım biçimleri bu maddelerin sayısını arttıracak bir nitelik taşımaktadır.

Görüşmeciler çocuklarına yönelik internet riskleri hakkında endişeler taşımaktadırlar. G2 “Kameralarını hiç açmamalarını söylüyorum. Kameraları çıkartmayla kapatılmış durumda. Yanlışlıkla açılır diye laptopların kameralarında çıkartma var. En önemli nokta bu gibi geliyor bana. Tanışma talep edebilir, görme talep edebilir, buluşma talep edebilir. Özellikle çocuk olduğunu farkedirse ona yönelik kandırabileceği şeyler söyleyebilir. Korkmamasını ve bizimle paylaşmasını söylüyorum.” ifadesiyle bu riskleri özetlemektedir.

Bir başka görüşmeci G5 yine benzer bir kaygıyla “Tanımadığı insanlarla diyaloga girmesi beni çok ürkütür. Tesadüfen önüne çıkmazsa uygun olmayan görüntüleri asla izlemez. Çünkü televizyonda bile bir öpüşme sahnesi çıksa bizim bile gözümüzü kapatır. Beni en çok korkutan yabancılarla diyalogu” değerlendirmesiyle internet ortamında yabancılarla kuracağı iletişimin risklerini en önemli tehlike olarak belirtmektedir.

Ebeveynler çocukların internet kullanımında öncelikli amacı oyun olarak belirtmişlerdir. Bu oyunlar belirli bir mekâna bağlı kalınmaksızın çocukların farklı ortamlarda da birlikte oynayabilmelerine olanak sağlayacak özellikler göstermektedir. Popüler oyunların çocukların çoğu tarafından bilinmesi ve oynanması ayrıca bu oyunlar üzerinden arkadaşları ile sohbetlerin varlığı oyunların niteliğine yönelik bir analizi de gerektirmektedir. Oyunun çocuğun gelişimine olumlu ya da olumsuz katkısı, şiddet içerebilmesi, oyun sırasında karşılaşılabileceği olumsuzluklar da ebeveynlerin üzerinde hassasiyetle durmalarını gerektirmektedir. Bu konuda G10’un tespitleri dikkat çekicidir:

“Çocuk bir oyun oynamak istiyor ve aynı sayfada çocuğun yaşına uygun olmayan reklamlar çıkıyor. Bunları onaylamıyoruz. Ama çocuk oyun oynamak istediği için kısıtlayamıyoruz. Anne koş bak ne çıktı diyor. Eliyle resmin üzerini kapatıyor ve sayfayı değiştiriyoruz. Ayrıca çocukların çok oynadıkları oyunlardan birindeki savaş hareketlerini evde kardeşler birbirlerine uygulamak istiyorlar. Nasıl silah atıyor, argo kelimeleri kullanıyor, kadın deniliyor ve bu da zamanla beyine kazınıyor.”

İnternet kullanımında önemli bir risk alanı da internet bağımlılığıdır. Yapılan görüşmelerin çoğunluğunda süre konusunda ebeveynlerin kısıtlamasına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Türkiye’de internet bağımlılığına ilişkin %24,9’luk oran ve bunun giderek artışı internet bağımlılığının riskler içinde önemli bir sorun olarak algılanmasını sağlamaktadır. G9 bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Derslerinden önce (internetin derslerini etkilemesi) internet bağımlısı olmasından endişeliyim. Çok fazla korkuyorum çünkü o noktaya gidiyor.” Diğer bir görüşmeci G1 ise bu sorunu en öncelikli sorun olarak ele alıp konu hakkında şunları söylemektedir: “Evet bu bir bağımlılık. Öncelikle anne babalar çocuklarında asosyallik, içe kapanıklık, konuşma bozukluğu, diksiyonda akıcı olamama vb. sorunlar varsa kabul etmeliler ki çocuğunuz maalesef internet bağımlısı.” Bu tespitle internet bağımlılığının çocuklarda görülebilecek olumsuz yönlerine de vurgu yapılmaktadır.

Görüşmeciler çocuğun internete kendi başına da aileleriyle birlikte de girebileceğini belirtmektedir. Ebeveynler çocukların girdikleri internet siteleri konusunda bilgi sahibi olduklarını, bazen çocuklar kendi başlarına internete girerken yanlarına gidip açık olan sayfaya bakma ya da sonradan girilen sayfaları kontrol etme şeklinde uygulamalardan söz etmektedirler.

2.4.3. Ebeveynlerin Çocukların İnternet Kullanımına Yönelik Tedbirleri

İnternet kullanımı teknolojik araçların çeşitlenmesine paralel olarak artmakta ve günlük yaşam pratiklerinin önemli bir kısmı internet üzerinden gerçekleşmektedir. Bu durum yetişkinler açısından olduğu kadar çocuklar açısından da benzerlik göstermektedir. Çocuklara yönelik internet kaynaklı risklerin önlenmesinde ebeveynlere önemli görevler düşmektedir. Bu bağlamda bu çalışma sınırları içinde ebeveynlerin risklere yönelik aldıkları tedbirler sorgulanmıştır. Bu amaçla;

- İnternette karşılaşılan olumsuz durumlara ilişkin bilgilendirme yapıyor mu?
- Ebeveynlerin internet kullanımına ilişkin sınırları, kuralları var mı?
- İnternet kullanımının güvenliği için bir uygulama var mı?
- Ebeveynlerin çocukların internet kullanımına ilişkin düşünceleri (olumlu-olumsuz) nelerdir? soruları yöneltilmiştir.

Görüşmeciler özellikle internetin getireceği olumsuzluklar açısından kendi önceliklerine göre çocuklara yönelik bilgilendirme yaptıklarını ifade etmektedirler. Yapılan bilgilendirmelerde daha önce de üzerinde durulan olumsuz etkilere yönelik uyarılar yer almaktadır. Görüşmecilerden bir tanesi diğerlerine ek olarak farklı bir konuya dikkat çekmektedir. G4: “Kendi kişisel resmini dahi bir yere kadar koyabileceğini, başkasıyla ilgili hiçbir şey koyamayacağını söyledim. Çocuklara değişik bir şey gibi geliyor. Başka birinin evinin resmini koyuyor mesela. Onun izinsiz yapılamayacağını söylüyorum. İnanamadım. Bunu yapabileceğini düşünmemiştim.”

Türkiye’de internet kullanım oranının yurtdışına oranla düşük olmasına rağmen ebeveynlerin %72’si çocukların internette karşılaşacağı rahatsız edici durumlarda onlara yardım edebilecekleri konusunda kendilerine güvenmektedir. %60’ı çocuklarına güvenli internet konusunda tavsiyede bulunduğunu, %56’sı çocukların zorlandığı durumlarda onlara yardım ettiğini belirtmektedir. %36 ise çocuklarıyla rahatsız edecek durumlar karşısında ne yapmaları gerektiği hakkında konuşmaktadır. Bununla birlikte çocuklar gibi ebeveynlerin de internet güvenliği konusunda yeterince bilgiye sahip olmadıkları ama bu eksikliklerden haberdar olmadıkları için kendilerine bilgisizce güven duydukları görülmektedir (Kaşıkçı vd., 2014: 239).

Görüşmeciler çocuklarına internet ortamından kaynaklanabilecek olumsuzluklar hakkında bilgi verdiklerini belirtmekle birlikte onlara yönelik alınabilecek tedbirler sorulduğunda bu konuda yetersiz kaldıkları görülmektedir. Kaşıkçı vd.’nin çalışmalarında belirttikleri gibi internet güvenliğinin nasıl sağlanabileceğine ilişkin uygulamalardan habersiz oluşları bilgi eksikliklerini göstermektedir. İnternetin zararlı olabileceği alanlarda ise temel koruma önlemi yasaklamadır.

G7 çocuğunu internetin olumsuz etkilerine karşı yasaklar koyarak ve sadece kendilerinin yanında internete girmesini sağlayarak korumaktadır. Bu durumu “Belirli oyunlar ve videoları var. Bizim yanımızda internete girdiği için ben zaten belirli adreslerin dışına çıkmasına izin vermiyorum. Kimse ile konuşma, birisi sana bir şey yazarsa kesinlikle cevap verme derim. Böyle bir şey olursa bana sormasını söylerim. Aile koruma paketleri gibi bir korumamız yok. Biz sadece bizim yanımızda girmesini sağlıyoruz. Ayrı izin vermiyoruz.” şeklinde açıklamaktadır.

Bir başka görüşmeci ise yasaklamaktan çok hem çocuğun hem ebeveynin eğitilmesi gerektiğini belirtmektedir. Konu ile ilgili G2’nin açıklamaları şöyledir: “Daha iyi bilgilendirilmeyi istedim. Ben de çok bilmiyorum. Bilmediğimiz için uyarılarımız da kısır kalıyor. Daha düzgün ifade edecek bir broşür olsa çok isterim mesela. Bunları ifade edebileceğim şekilde düzenlenen. Korkutarak, baskın yaparak değil. Onun zarar görebileceği uçları biliyorum ama ifade etmekte zorlanıyorum. Şimdi hala anaokulu çocuklarına çığlık eğitimi veriliyor, bunun eğitimini vermeye gerek var mı? Çocuk doğası gereği çığlık atar. Ama o kadar kendini suçlu hissediyor ki çocuk çığlık bile atmaya korkuyor. O utanıyor. Utanması gerekenler utanmıyor da. Çocuğa çığlık atma eğitiminden hiçbir farkı yok. Daha fazla eğitim gerekiyor. Yaş büyüdükçe girdiği siteler çeşitleniyor. Eğitim de çocukla birlikte büyümeli.”

On ebeveynle yapılan görüşmeden sadece iki tanesi güvenli internet konusunda bilinçli önlemler almıştır. Çocuğun girebileceği site ayarlarının yapıldığı, ortak bilgisayara kendi kullanıcı adıyla girebildiği ve kullanım sonrasında hangi sitelere girdiğine ilişkin kontrollerin yapıldığı görülmektedir.

Dolayısıyla olumsuz bir durum yaşanmadan gerekli önlemlerin alınmış olması çocuğun internette karşılaşabileceği şiddete, cinsel istismara, siber zorbalığa, kötü niyetli kişilerle temasa vb. sayılabilecek koşullara mazur kalmasını engellemektedir. G9 güvenli internet önlemleri konusunda uygulamalarından şu şekilde bahsetmektedir. "İnterneti kendi istediği gibi kullanıyor. Fakat girdiği siteler yaşına uygun olmak zorunda. Çünkü aile koruması var. Yani eriştiği internet ortamlarına korumalı şekilde girmek zorunda. Yaşına uygun ayarlar yapıldı. Dolayısıyla beklenmedik durumlar söz konusu değil. Ev bilgisayarında da kendi kullanıcı adıyla girdiği ortamda da ayarlar var. Ayrıca kendi kullanımında girdiği siteler daha sonra kontrol edilebiliyor."

İnternet kullanımına ilişkin en öncelikli kural fazla kullanıma karşı süre sınıridır. Görüşmecilerden iki tanesi bu süreyi çocuğun belirleyebildiğini ifade ederken diğerleri uyarı yapmak ve kural koymanın bir zorunluluk olduğunu belirtmektedir. Yabancılarla diyaloga girmeme, kişisel bilgilerin paylaşılması, belirli sitelere girilmemesi, sohbet ortamında argo ve küfür gibi kelimelerin kullanılmaması kural koyma gerektiren diğer alanlardır.

G2 riskleri açısından son derece tedbirli olunması gereken internet ve sosyal ağların kullanımının giderek arttığını ifade ederken internete yönelik tutumunu da açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

"İnternet çağın vazgeçilmezi. Ben elektrik su gibi bakıyorum. Benim için bulaşık makinası, çamaşır makinası ne ise internet de o. Olmazsa olmaz ama nasıl orada suyu, deterjanı ekonomik kullanıyorsak internette de efektif zaman geçirmek gerektiğine inanıyorum. Tamam oyun oynayabilirsin ama baş parmağından öteye gitmeyen oyunun hiçbir şey kazandırmayacağını bil. Bilgisayarı kaldırayım baş parmağını vur tenis oynamış oluyorsun. Git tenisini de oyna. Git notaları al internetten otur o notaları çözmeye çalış. Beynini çalıştıracak, sınırlarını zorlayacak bilgiye kolay ulaş."

Bu bağlamda G2, internetin günlük yaşam pratiklerine yönelik hayatı kolaylaştıracak, kişisel gelişimi arttıracak ve tüm bunları çok hızlı bir şekilde yapabilecek olmasının avantajlarının altını çizmektedir.

Genel anlamda internet, görüşmeciler tarafından doğru kullanıldığında olumlu algılanmaktadır. G2'nin görüşleri doğrultusunda G9 da internetten kolay ve hızlı edinilen bilgilerin günlük yaşama faydalı olacak şekilde uygulanabilmesinin olumlu yanlarına değinmektedir: "İnternetin nimetlerinden faydalaniyor. Derslerine destek oluyor. Resimler buluyor, videolar seyrediyor. Ahçılıkla ilgili merakları var. Mesele pasta yapımını internetten öğrenip evde uyguluyor. Ya da resim bularak, çıktısını alıp yapmaya çalışıyor. Faydasız olan tarafları bloke ettiğimiz için bu konuda daha rahat diyebilirim."

İnternetin olumsuz yanlarına ilişkin cinsellik, dolandırıcılık, bağımlılık yaratabilecek bir potansiyel, kolaycılık ve dilin kötü kullanımı gibi tespitler yapılmıştır. İnternetin Türkçe'nin düzgün kullanımını engellemesi ebeveyn ve çocuklar açısından öne çıkan olumsuzluklardandır. Bu nedenle çocuklarda internet adabı ve kültürünün geliştirilmesi için okul ve ailede eğitim verilmesi, bununla birlikte yasal ve teknik önlemlerin alınması sağlanmalı, internet içeriklerinin dilin düzgün kullanımını denetleyen mekanizmalarla kontrolü sağlanmalıdır (Kuzu, 2011: 28).

SONUÇ

Bu çalışma, günümüzde yaygın kullanımı olan internet ve sosyal ağlar karşısında çocuk kullanımına, ebeveyn gözünden bakmayı hedeflemiştir.

Çalışmada örnekleme yer alan öğrenciler üzerinden internet kullanım alışkanlıkları, karşılaştıkları ya da karşılaşılabilecekleri riskler ve ebeveynlerin onları koruma amaçlı önlemleri ele alınmıştır. Örnekleme ele alınan ailelerin çocukları doğdukları andan itibaren bilgisayar ve internet sahipliği olan ailelerdir. Çocukların internete ev ortamında büyük çoğunlukla kendilerine ait bir araç ile (masaüstü bilgisayar, laptop, tablet vb.) girdikleri aileleri tarafından ifade edilmiştir. Ailelerin sınırlaması ile çocuklar büyük oranda 0-2 saat ve yine çoğunluğu kendine ait bir ortamda internete girmektedir. İnternet kullanım amacına yönelik sorulara verilen yanıtlarda en yüksek oran internetin çocuklar tarafından öncelikli kullanım amacını oyun olarak belirlemektedir. Cevapların ikinci sıralamasında ise eğitim ve ödev yer almaktadır. Sosyal paylaşım sitesi üyeliği açısından yapılan değerlendirmede yedi çocuğun sadece Facebook üyeliği olduğu görülmüştür.

Çalışmada çocukların interneti en yüksek kullanım amacı oyun olarak belirlenirken, ebeveynler oyun ortamında karşılaşılabilecekleri şiddet ve uygunsuz görüntüleri önemli bir risk olarak belirtmişlerdir. Şiddet, cinsel içerikli görüntüler, kaba, argo konuşmalar, dilin kötü kullanımı, yabancılarla diyalog ve uzun süreli kullanımın getireceği internet bağımlılığı diğer risk alanlarını içermektedir. Tüm bu risklerin varlığı ve tehdidine karşı görüşmecilerden sadece iki tanesi koruma amaçlı yazılım kullanmaktadır.

Diğer görüşmeciler ise belirli sitelere girme konusunda yasaklama, kendi yanında internete girmesine izin verme, odasına girip ekranı kontrol etme, çocuğa bu konuda bilgi verdiğini söyleme gibi koruma önlemlerine başvurduklarını ifade etmektedirler. Ebeveynler kendilerine göre uygun buldukları bir koruma yöntemi seçerken bir kısmı bu konuda bilgi almaları gerektiğine de vurgu yapmaktadır.

Elde edilen bulgular ölçüsünde önceki bölümlerde belirtilen çalışmalar doğrultusunda koruma önlemlerinin yetersizliği dikkati çekmektedir. Çocukların internet, sosyal ortamlar ve yazılımların zararlarından teknik yollardan korunması ya da en aza indirilmesi mümkündür. Ancak ortamların çokluğu ve çeşitliliği nedeniyle bu önlemleri alabilecek teknik düzeyde ve yeterli bilgi seviyesinde olmak her ebeveyn için mümkün olamamaktadır. Bu bağlamda ebeveynlere yönelik bilgilendirici uygulamaların arttırılması çocuklara yönelik güvenli internet olanaklarının geliştirilmesi yönünde önemli bir adım olarak görülmektedir.

Akıllı televizyonlar, tabletler, laptoplar, masaüstü bilgisayarlar, akıllı cep telefonları gibi çeşitli nitelikte üzerinde farklı işletim sistemlerinin ve yazılımların çalıştığı ortamlar bulunmaktadır. Bu çeşitlilik çocukların korunması için farklı ayarların yapılmasını ve koruma yazılımlarını gerektirmektedir.

Ancak temel olarak ebeveynler çocukları için bilgisayar ortamlarında ayrı "user" çalışma modunda kullanıcı tanımlamalıdır. "Güvenlik Duvarı" ayarları aktif hale getirilmelidir. Windows işletim sistemli ortamlarda çocukların yaşına uygun Windows işletim sisteminin sağladığı bir araç ile "aile filtresi" tanımlanabilmektedir. Çocukların kendi şifresi ile kullanıcı olarak girdikleri ortamda içerik filtreleri oluşturulabilmektedir. Bu içerik filtreleri çocuklar için pornografik ya da yasaklı maddelerin internet ortamında gösterimlerini engellemekte, yaşına uygun olmayan oyunların bilgisayara yüklenmesini ve oynanmasını önlemektedir. Youtube gibi video sitelerinden videolar izlemesini sınırlandırmaktadır. Çocuklar bu ayarları kendilerine sunulan "kullanıcı" modunda açtıkları hesaplardan değiştirememektedir.

Bunun dışında ebeveynlerin çocuklarına şifre oluşturma konusunda kuralları öğretmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde saldırganlar çocukların hesaplarını ele geçirebilmektedir. Diğer yandan çocukların kendi kişisel bilgilerini, resimlerini de internet ortamına aktarmaları konusunda uyarılmaları gerekmektedir. Ayrıca aileler, çocuğun kullandığı bilgisayarda "Yönetici (admin)" olarak hesap oluşturdukları takdirde çocuklarının girdikleri siteler, oynadıkları oyunlar vs. bilgilere kolayca erişebilirler. Diğer önemli bir konu da çocukların kullandıkları bilgisayarlarda güvenilir anti virüs yazılımları kurulmasıdır. Bazı güvenlik firmalarının "internet güvenliği" üzerine komple çözüm yazılımları da bulunmaktadır. Bu yazılımlar ayrıca e-posta ve web ortamları için güvenlik sağlamaktadırlar.

Bilgisayar ve internet kullanımına ilişkin ebeveynlerin bilgilendirilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması, çocukların bu ortamda dijital ortamın geliştireceği yetenekleri kaybetmeden karşılaşılabileceği riskleri en aza indirebilecektir.

KAYNAKÇA

Ayas, Tuncay ve Mehmet Barış Horzum (2013). "İlköğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı ve Aile İnternet Tutumu." Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi. 4 (39): 46-57.

Balcı, Şükrü ve Bünyamin Ayhan (2007). "Üniversite Öğrencilerinin İnternet Kullanım ve Doyumları Üzerine Bir Saha Araştırması." Selçuk İletişim. 5 (1): 174-197.

Baştürk Akca, Emel vd. (2015). "Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımları ve Siber Zorbalık Deneyimleri: Ankara Örneği." Global Media Journal TR Edition. 5 (10): 71-86.

Bayzan Şahin ve Alper Özbilen (2012). "Dünyada İnternetin Güvenli Kullanımına Yönelik Uygulama Örnekleri ve Türkiye'de Bilinçlendirme Faaliyetlerinin İncelenmesi ve Türkiye İçin Öneriler." e-Journal of New World Sciences Academy. 7 (2), Article Number: 1A0322, 521-531.

Blackwell, Courtney K. vd. (2014). "Children and the Internet: Developmental Implications of Web Site Preferences Among 8- to 12-Year-Old Children." Journal of Broadcasting & Electronic Media. 1-20.

Boyd, Danah M. ve Nicole B. Ellison (2008). "Social Network Sites: Definition, History and Scholarship." Journal of Computer Mediated Communication. 13: 210-230.

Canbek, Gürol ve Şeref Sağıroğlu (2007). "Çocukların ve Gençlerin Bilgisayar ve İnternet Güvenliği." Politeknik Dergisi. 10 (1): 33-39.

Çubukçu, Ahmet ve Şahin Bayzan (2013). "Türkiye'de Dijital Vatandaşlık Algısı ve Bu Algıyı İnternetin Bilinçli, Güvenli ve Etkin Kullanımı ile Artırma Yöntemleri." Middle Eastern & African Journal of Educational Research. Issue 5: 148-174.

Dağtaş, Erdal ve Ozan Yıldırım (2015). "İnternet ve Sosyal Ağlar Dolayımli Gündelik Yaşam Pratikleri: Anadolu Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Mikro Alan Araştırması." Folklor/Edebiyat Yeni Medya Çalışmaları Özel Sayısı. 21 (8): 149-180.

Demirel, Mustafa vd. (2012). "Çocuklar İçin Güvenli İnternet: Güvenli İnternet Hizmeti ve Ebeveyn Görüşleri Üzerine Bir Araştırma." Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 4 (7): 54-68.

Karagülle, Ayşegül Elif ve Berk Çaycı (2014). "Ağ Toplumunda Sosyalleşme ve Yabancılaşma." The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJ-DAC January, 4 (1): 1-9.

Kaşıkçı, Duygu Nazire vd. (2014). "Türkiye ve Avrupa'daki Çocukların İnternet Alışkanlıkları ve Güvenli İnternet Kullanımı." Eğitim ve Bilim. 39 (171): 230-243.

Kuzu, Abdullah (2011). "İnternet ve Aile." Aile ve Toplum. Yıl:12, 7 (27). Ekim-Kasım-Aralık, ISSN: 1303-0256, 9-32.

Sayimer, İdil (2012). Sanal Ortamda Halkla İlişkiler. İstanbul: Beta Yayınları.

Tokel, Saniye Tuğba vd. (2013). "Türkiye'deki Ebeveynlerin Çocuklarının İnternet ve Sosyal Paylaşım Siteleri Kullanımına Yönelik Bilgi Seviyeleri ve Algıları." Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 9 (1), Nisan 2013, 225-236.

Yavanoğlu, Uraz vd. (2012). "Sosyal Ağlarda Bilgi Güvenliği Tehditleri ve Alınması Gereken Önlemler." Politeknik Dergisi. 15 (1): 15-27.

Yalçın, Nursel (2006). "İnterneti doğru kullanıyor muyuz? İnternet bağımlısı mıyız? Çocuklarımız ve gençlerimiz risk altında mı?" <http://ab.org.tr/ab06/bildiri/113.doc> adresinden alınmıştır.

Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. 5. Baskı, Ankara: Seçkin.

<http://www.guvenliweb.org.tr/blog-detay/dijital-oyunlar-ve-bireyler-uzerindeki-etkileri>. Erişim tarihi:18.01.2019.

<http://eukidsonline.metu.edu.tr/>. Erişim tarihi: 14.01.2019.

<https://www.ntv.com.tr/saglik/online-porno-izleme-yasi-6ya-dustu>. Erişim tarihi: 18.01.2019.

<http://lsedesignunit.com/EUKidsOnline/index.html?r=64>. Erişim tarihi: 14.01.2019.

<https://www.microsoft.com/tr-tr/security/family-safety/kids-social.aspx>. Erişim tarihi: 25.11.2015.

<http://www.guvenliweb.org.tr/haber-detay/turkiyenin-internet-kullanim-aliskanliklari-tuik-2018>. Erişim tarihi: 13.01.2019.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15866>. Erişim tarihi: 12.01.2019.